



Årg 23 Nr 3 2013

S:t Olof

Medlemsblad för Torshälla hembygds-
förening S:t Olofs Gille



Foto: Bernt Pettersson

**Det vackra "Dogepalatset" sett från
Holmbergsparken. Läs mer om byggnaden
på sidorna 4-6.**

Åldermannen har ordet



Inte, inte redan, inte redan höst! Så tänkte kanske många av oss när lågtrycken började ligga på rad och temperaturen sjönk ordentligt. Ordspråket ”mycket, vill ha mer” stämmer ganska bra på denna sommar. Vi vande oss raskt med härliga dagar och sköna kvällar, precis som vi ofta drömmer om att sommaren ska vara.

Många gifter sig under sommaren och naturen blir ett vackert vigselrum. Att fira bröllopsdagar är en gammal tysk sed som fanns redan på 1500-talet. Det gäller då främst silver-, guld- och diamanbröllopsdagar. Det skulle då vara en storfest där hela byn skulle delta. Eftersom det oftast var äldre personer som skulle firas och hedras så ska en präst år 1737 i sitt jubileumstal ha talat om den ”silverkrona” som Gud placerat på brudparets huvuden. Det handlade då självklart om det gråa håret. Enligt en svensk etikettbok från 1930-talet skulle dessa bröllopsdagar utformas som en kopia av bröllopfesten och att mannen skulle överlämna en gåva, till exempel en ring, till hustrun.

Guldbröllop, alltså 50 år, kallades förr för jubelbröllop. Det ordet kommer från Tredje Mosebok där det står att vart femtionde år skulle vara ett jubelår. När det året inleddes skulle det blåsas i ”qeren jovel”, ett bockhorn. Det är detta instrument som via latinet fått ge upphov till våra ord jubel och jubileum.

Aktiviteterna på Bergströmska gården har självklart också gynnats av det vackra vädret. Många har besökt våra hantverksdagar, tittat på allt hantverk, druckit kaffe och sjungit eller bara lyssnat på musik. Stort TACK till alla som varit gäster, medverkande och till alla som jobbat (ibland med svetten rinnande i pannan)! Även under hösten händer det trevliga saker på Bergströmska gården: Växtmarknad den 31 aug, våfflor och kaffe under Torshälla marknad 7-8 september med mera. Vi fortsätter också med att ha öppet på torsdagarna mellan kl 14.00—16.00.

Välkommen till våra aktiviteter!

Iha

Källa: *Verbums "Tradition och Liv", Martin Modéus*



Avtackning

Styrelsen m.fl. har avtackat Eva-Lena Jonsson som under tre år bl.a. hjälpt oss att dokumentera och registrera material i Bygdeband.

Vi önskar Eva-Lena lycka till i fortsättningen.

Foto: Bernt Pettersson

Som vanligt har vi också haft barnkulturdagarna under en vecka i maj. Här berättar Margaretha Lindén om linet och dess väg från frö till tyg. Här hade vi besök av lågstadielever från Edwardslunds- och Gökstensskolan. I höst kommer 3:or till gården. Det är 60 barn som bl.a. ska baka tunnbröd. Det brukar vara populärt.



Foto: Janett Eriksson



Foto: Torbjörn Axner

Uppvaktning

Bernt Pettersson ombord på båten G. Lagerbjelke. Bernt fyllde 90 år i juli och styrelsen uppvaktade med en kryssning. Bernt har under många år varit redaktör för medlemsbladet S:t Olof samt förser kontinuerligt Bygdeband och oss andra med information och kunskap.

Tillsammans med Bernt och hustrun Ingrid gjorde styrelsen en trevlig resa genom Hjälmare kanal, från Torshälla hamn till Notholmen.

Gården nr 17 med ”Dogepalatset”



”Dogepalatset”, vy från Holmbergsparken 1930-tal. Fotograf okänd.

År 1783 gjorde Hans Graf en inventering av Torshällas alla gårdar och vid den tidpunkten ägde borgare Nils Lundholm gården nr 17.

Gården ligger på Storgatan 18 och kallas i folkmun för ”Dogepalatset”. Namnet har det fått efter huset som ligger mot åsidan och dess vackra venetianska utseende. Huset fick troligen sin nuvarande exteriör efter en ombyggnad omkring 1890 av dåvarande ägaren, ”Torshällakungen”, fabrikören Karl Erik Andersson. Han hade köpt huset av Jacob Waldemar Anjous sterbhus efter dennes död 1884.

Andersson inredde en järnhandel i huset. Där sålde han järnvaror, färg, dynamit samt varor från den egna fabriken. K E Andersson var stadsfullmäktiges ordförande och den som skulle bestyra allt i staden.

I boken *Gerda Otiliana* har sondottern Gunhild Karle skildrat sin farfars livsöde och tragiska död år 1899. Anderssons ekonomi hade drastiskt försämrats pga dåliga affärer och investeringar. Han ”lånade” då pengar från Spritbolagets- och Torshälla sparbanks kassa, för vilka han var direktör. Andersson kunde dock

inte betala tillbaka dessa pengar, 1 520 kronor och förskingringen upptäcktes. Skammen blev för stor och han dränkte sig i ån.

Fotografer och konstnärer

Vid ombyggnaden 1890 tillkom en ateljévåning, som från början hyrdes av Georg Nyström. Han kom att bli Torshällas ansikte utåt under många år. Flera fotografer hade här sin ateljé. Den mest kända, förutom Georg Nyström, var ateljé Schulterus som var verksam i början av 1900-talet.

Ateljén kom under 1940-talet att bli en samlingsplats för unga konstnärer som under krigsåren förde ett bohemiskt liv. Allan Ebeling som redan var en etablerad konstnär i Torshälla var säkert en bidragande orsak till att konstnärerna och vännerna sökte sig hit. De bosatte sig i ”Dogepalatset” i omgångar och tillhörde den så kallade konstnärgruppen. De hade nära till Stadskällaren vilket blev deras stamlokal och där en förstående källarmästare ofta fick en målning som betalning för mat och husrum. Folke Hellström-Lind hade t.o.m. rum nr 7 reserverat åt sig. Detta hade han till sin död 1952.

I början av 1940-talet bestod konstnärgruppen av bl. a. Allan Ebeling, Bernt Rosenqvist Folke Hellström-Lind, Birger Halling, Oswald Larsson, Louis Lindholm med hustru Iris (textilkonstnär). Oswald Larsson finns representerad på bl. a. Moderna Museet och har efterlämnat flera målningar från sin tid i ”Dogepalatset”.

Birger Halling som var självlärd målare, började måla redan under sin tid som anställd vid apoteket Svanen i Torshälla. Från mitten av 1930-talet minns jag honom ofta stå och måla vid ån och han målade många olika Torshällamotiv. Birger Halling, som senare flyttade till Västerås, blev en etablerad konstnär med stor produktion och flera monumentala verk.

Bageriverksamhet

Under många år fanns ett bageri på gården. Omkring 1930 flyttade Källs bageri till Torshälla och startade ”*Torshälla Hem och Finbageri*”. Efter några år övertog Tore Spångberg och Erik Maxe bageriet, som då kallades ”*Nya Hem och Finbageriet*”.

En tragisk brand

Lucianatten 1941 utbröt en svår brand, som ödelade en stor del av fastigheten. I den mycket kalla vinternatten utförde Torshälla brandkår ett heroiskt arbete med att släcka branden och försöka rädda de inneboende. Man kunde begränsa branden men tyvärr kunde inte en liten flicka och en barnjungfru räddas.

Huset reparerades efter branden och hela fastigheten restaurerades 1986 av dåvarande ägaren Clas Persson. Han byggde då till den del som idag finns utmed Storgatan. Huset är idag i privat ägo.

Text: Bernt Pettersson

Georg Nyström

Georg Nyström var aktiv inom många olika verksamhetsgrenar. Han hade bl.a. utbildat sig vid Haga trädskolor i Stockholm och utsetts till stadsträdgårdsmästare i Torshälla. Det var Georg Nyström, som skapade det natursköna Holmberget, ett Skansen i miniatyr. Holmberget är fortfarande en vacker oas med restaurant och friluftsscen.

Nyström var också en skicklig fotograf och målare. År 1892 öppnade Georg Nyström *Artistisk och fotografisk ateljé* vid Storgatan 18, i ”Dogepalatset”. Där inredde han fotoateljé och rum för standar-/ och fänmålning. Flera hundra standar och fanor tillverkades, framförallt till de många IOGT-loger och Blåbandsföreningar som bildades i slutet av 1800-talet. Som regel fotograferade han av sina alster innan de levererades.



En vacker målning av Nyström

I våningen hade han även sin fotografiska ateljé. Nyström var en flitigt anlita fotograf och det finns närmare 3000 glasplåtar bevarade. Många av Nyströms bilder finns i arkivet på Bergströmska gården. Där finns också standar och en målning bevarad. Ett par av Nyströms kameror och annan inredning från ateljén finns också förvarade på Bergströmska gården.



Prov på Nyströms skicklighet att måla standar.

Under åren anlätades Nyström ofta av då de anordnade festligheter som basarer el. dyl. Då smyckade och dekorerade han festlokalen till ett facilt pris. Ett annat bevis på hans mångsidighet är de skyltar och stadsvapen som han gjort. På Bergströmska gården hänger en skylt med texten ”*Mustiga droppar gör lustiga kroppar*”.

Vad var det för droppar som hade den egenskapen? (Red. kommentar.)

Text: Bernt Pettersson,

Foto: Janett Eriksson



Under sommaren har vi fått fantastisk hjälp med allt trädgårdsarbete på Bergströmska gården och i Mormorstäppan. Det är deltagare från ISAK-projektet i Eskilstuna kommun som tagit sig an våra växter. Här står våra duktiga "trädgårdsmästare". Från vänster: Mazen Al-Sammak, handledaren Kristina Öberg, Maryam Mohamadi, Resmia Araibi samt Wisam Oudah.



Detta var sista sommaren som Margareta Carlsson från Alnö gård sålde sina fina, färska gårdsprodukter hos oss. Vi tackar så hjärtligt för fint samarbete under drygt 20 år! På bilden står Gudrun Björntorp och Christina Åslund redo att handla grönsaker. Till höger i bild Margareta Carlsson.

Sommaren 2013 i bilder



Sommarprogrammet började som vanligt med Ullakademin och musik i mormorstäppan. Josephine Thunell underhöll med sin härliga sång.....



...och efter framträdandet kom hennes morfar Bo Andersson och fortsatte musicerandet.



S:t Olofs Gille har många duktiga medlemmar. Här visar Lena Wilhelmsson delar av sin keramiktillverkning.



Göran Axelsson spelar och sjunger för Anne-Marie Andersson.

Sommaren 2013 i bilder



Varje torsdag under sommaren kom dessa trevliga damer till Bergströmska gården.



Två duktiga musiker, superduon Gunnar Sandevärn och Leif Linnskog, spelade allt från "Nu grönskar det...." till jazz-musik. Allt till publikens förtjusning.



Sommarprogrammet avslutades med uppskattad underhållning av Djurgårdens spelmannslag.

Foto: Hans Eriksson, Janett Eriksson

En ödesdag för Torshälla

Det var en het sommardag i Torshälla den 14 juli 1873. Några djärva män höll på att tjärstryka spånen på den dåtida spetsiga och mycket höga tornspiran.

Då utbröt ett häftigt åskväder som antände spiran och elden fick snabbt fäste i det torra trävirket från 1612. Inom några ögonblick förvandlades tornet till en dånande och sprakande jättefackla och snart störtade kyrkklockorna ned. Kvar återstod bara smälta bronsklumpar.

De skräckslagna Torshällaborna stod först handlingsförlamade inför detta ofattbara drama, som utspelade sig inför deras ögon. När även spåntaket till långhuset fattade eld började man för säkerhets skull att bära ut inventarierna. Det visade sig dock att stenvälven hade hindrat elden att tränga ned, och interiören var helt oskadd. Likväl innebar det förstås en stor katastrof för församlingen.

Brandskadorna beräknades till 16 500 riksdaler riksmünt, vilken summa man erhöll från Städernas brandstodsbolag. Kostnaderna för kyrkans iståndsättning blev emellertid höga efter dåtida mått, nämligen 42 000 kronor. Större delen av denna summa fick man in genom riksomfattande kollekt.

Det var den kände arkitekten Johan Fredrik Åbom som fick uppdraget att

återställa kyrkan. Någon hög spira vågade man sig inte på att återföra kyrkan med. I stället blev det olyckligtvis – som många tycker – för denna del av landet helt främmande trappstegsgavlar som fick kröna tornkroppen. Dessutom sänktes de båda långhustaken markant. Någon större förändring av kyrkan skedde sedan inte förrän 1911 och 1967. Vid det senare tillfället kom ett nytt vapenhus till.

Naturligtvis var denna dramatiska händelse något som skakade om Torshällaborna ordentligt. Inte underligt att man ville hugfästa minnet för långliga tider. Ett bevis för detta är den ristning som vid okänd tidpunkt höggs in på den s.k. Husstenen ovanför Stadskällaren. Där har man återgett kyrkan i dess gamla skepnad med den höga tornspiran och däröver årtalet 14/7 1873.

Vad beträffar just tornet och spiran skulle höjden enligt envist cirkulerande uppgifter ha varit inte mindre än 102 meter. Enligt sakkunnig uppmätning gjord 1786 av byggmästaren Fredrik Golling från Eskilstuna, förvarad på riksarkivet, var höjden dock "bara" 76,95 meter. Även detta är emellertid ansenligt med tanke på att tornet på Strängnäs domkyrka faktiskt inte är mer än 75 meter.



Ristningen över kyrkan med dess höga spira inhuggen i Husstenen jämte datumet för branden.

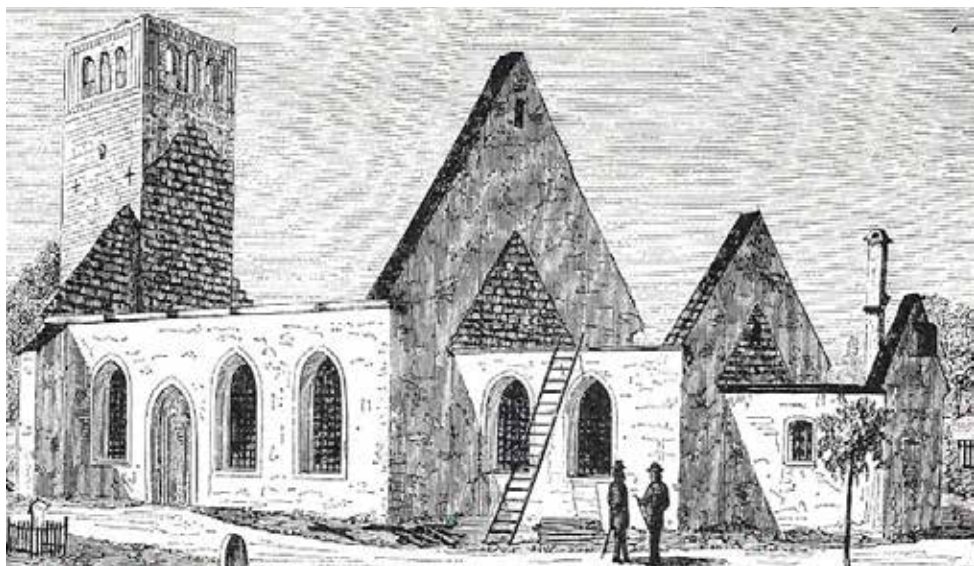
Det finns ett flertal tidiga avbildningar av gamla kyrkan. Johan Peringskiölds teckning av kyrkan från år 1686 ger en god bild av tornets smäckra utseende. Den mest kända avbildningen torde vara Erik Dahlbergs vy över Torshälla i Svecia antiqua et hodierna från 1715.

Dessutom, inte att förglömma, fotografiet från 1864, taget av Edvard Thermanius, den första fotografiska bilden över Torshälla, vars original för en tid sedan påträffades i Tekniska museets arkiv i Stockholm.

Under århundradenas gång har tornet mer än en gång skadats i samband med åskväder men branden år 1873 blev en Dramatisk händelse i Torshällas historia.

Text och foto: Olle Lorin

(Red. kommentar. Fotot från 1864 av kyrkan fanns i S:t Olof nr 3. 2011)



Så här såg kyrkan ut efter branden enligt en teckning i Ny illustrerad tidning.

Kvarteret Holmen och nya Stadskällarbron



Foto: Hans Eriksson

Holmen

Husen börjar nu ta form vid Holmenområdet. Om du vill läsa mer så finns information på fastighetsbolagets hemsida www.tfast.se



Foto: Janett Eriksson

Stadskällarbron

Just nu är bara kablarna kvar. I januari 2014 beräknas arbetet vara klart och vi har då en ny trafiksäker och funktionell bro. Den blir bredare och får en ordentlig gång- och cykelbana. Den nya Stadskällarbron kommer även få en uppfräschning rent utseendemässigt, i form av smidesstaket i gammaldags stil. Det blir en helt ny belysning både uppe på bron samt effektbelysning under bron och mot vattnet. Allt i passande stil till omgivningen.

Under sommaren invigdes vårt textilrum. Det är Christina Åslund som ägnat mycket tid att iordningställa rummet. Den 30 juni klipptes bandet och nu kan vi, på ett mer överskådligt sätt, få se kvinnligt hantverk genom tiderna.

Hantverk är en del av vår historia. Kvinnorna vävde, broderade, sydde, knypplade, stickade m.m. ofta under kvällstid vid dåligt ljus.

Linnet var betydande och man följde linets väg, från frö till färdiga plagg. Kvinnorna har sått, skördat, repat, bråkat, skäktat, häcklat, spunnit, vävt och sytt. Du är välkommen att besöka vårt textilrum.



Svea Miedl-Olsson fick äran att klippa bandet.



I somras fick vi besök av tidningen Sörmlandsbygden som fått information om vårt textilrum. Journalisten Karina Frölund hade verkligen övertalningsförmåga. Hon fick oss att krypa in i klänningar från 1800-talet men även prova gamla nattmössor. Här är ett smakprov. Artikeln i sin helhet finns att läsa på Bergströmska gården.

Mannekängerna är fr. vänster Janett Eriksson och Christina Åslund. I bakgrunden skimtar vår textiltexpert Ingrid Pettersson.

*Foto: Bernt Pettersson
Janett Eriksson*

Historisk afton 5 november 2013

Välkommen till en historisk afton i Torshälla kyrka
den 5 november kl. 18.30.

I år kommer Margareta Revera, docent i historia, att hålla ett föredrag
om gods och dess ägare i Mälardalen på 1600-talet.

Efter föredraget serverar Torshälla hembygdsförening en måltid i
Kyrkans Hus, till en kostnad av 100 kronor.

Varmt välkommen!

*Mer information om arrangemanget och anmälan
kommer i oktobernumret av Torshälla Runt, Evenemangsguiden samt
www.sanktolofsgille.se*

Detta är ett samarrangemang mellan Torshälla församling, Torshälla kultur/
biblioteket samt Torshälla hembygdsförening S:t Olofs Gille

Vad är detta?

Hembygdsföreningen har fått detta föremål av Per Lindblom i Eskilstuna. Föremålet
är 32 cm långt och den veckade konen är 6 cm hög. Vi har inte fått någon klarhet i
vad det är men däremot har vi två förslag:

- ett slags struv-/ eller krustadjärn
- ett mått för att mäta kughjul

Ingen vet helt säkert vad det använts till. Vet du? Hör i så fall av dig till redaktionen.



Övrigt

Varmt tack!

Hembygdsföreningens styrelse vill rikta ett varmt tack till alla som bidragit till vår trevliga sommar på Bergströmska gården!

Det gäller alla hantverkare, underhållare, alla frivilliga krafter och inte minst alla ni trevliga besökare som deltagit i våra olika arrangemang.

Nu är det dags för Torshälla marknad 2013

Den 7-8 september har vi gården öppen mellan kl. 10 – 16.

Vi har kaffeservering med härliga våfflor.

Loppisboden är öppen.

Välkommen till Bergströmska gården!

Välkommen

till våra arbetsdagar på Bergströmska gården. Vi har öppet torsdagar mellan kl. 14.00–16.00

Torshälla Hembygdsförening S:t Olofs Gille

Styrelse:

Iha Frykman, ålderman..... tel 35 81 39
Jan-Erik Kling, v. ålderman..... tel 35 56 41
Berit Antonsson, skrivare..... tel 35 83 68
Janett Eriksson, v. skrivare..... tel 35 52 95
Hans Eriksson, gärdeman..... tel 35 52 95
Christina Åslund tel 34 30 06
Torbjörn Axner tel 35 50 35
..... mobil 070-600 60 70

Suppleant:

Gunbritt Eriksson..... mobil 076-251 74 29
Mikael Nyman tel 35 84 81

Museikommitté: Styrelsen

Arkivkommitté: Vakant

Trädgårdskommitté:

Jan-Erik Kling tel 35 56 41

Aktivitetskommitté:

Christina Åslund tel 34 30 06

Köksansvarig:

Berit Antonsson..... tel 35 83 68

Dataansvarig:

Hans Eriksson tel 35 52 95

Redaktion S:t Olof:

Janett Eriksson, Bernt Pettersson,
Torbjörn Axner

Bergströmska gården Hembygdsgård

Lilla gatan 12, TORSHÄLLA
Telefon 016-35 50 76

Medlemsavgift: 100:- enskild, 150:- familj
Plusgiro: 26 81 47-6

Postadress: Torshälla Hembygdsförening
S:t Olofs Gille, c/o Berit Antonsson
Georg Nystromsgatan 30, 644 30 TORSHÄLLA

E-postadress: info@sanktolofsgille.se

Hemsida: www.sanktolofsgille.se

Ur museisamlingarna



I vår permanenta verktygsutställning finns en tavla med gamla hyvlar.

Den översta hyveln till vänster på tavlan är en nothyvel, vilken användes för att hyvla spårsidan i en spåntbräda.

Skålhyveln till vänster i andra raden har ett konkavt slipat hyvelstål för skålformig hyvling, typ laggkärl o.d.

Hyveln längst ner till vänster är en fals-hyvel med inställningsskruvar för olika falsbredder.

Den lilla svarta hyveln är en tvåeggad handhyvel en s.k. spockhyvel, som i första hand användes till rundade före-

mål. Den lilla hyveln saknas dessvärre i nuvarande samling.

Högst upp, tvåa från höger, är en s.k. oxhyvel, som används av två personer, vilka sitter mot varandra på t.ex. en stock som skall hyvlas, den ena drar, den andra skjuter på.

Den långa hyveln till höger är en rubank, som man använder att hyvla långa, raka och plana ytor med.

Hyveln längst ner är en rundhyvel, den används bl. a. inom skeppsbyggeri för invändiga rundade ytor och för hyvling av spant.